

Antalovits Miklós (BME):

A munka- és szervezetpszichológia az ezredfordulón: vázlatos nemzetközi és hazai helyzetkép*

I. A munka- és szervezetpszichológia célja és feladatkörei

A munka- és szervezetpszichológia három nagy tekintélyű holland professzora, Pieter Drenth, Henk Thierry és Charles de Wolff - szakterületünk egyik jelenkori alapművének tekinthető kézikönyvükben (*Handbook of Work and Organizational Psychology*) - a munka- és szervezetpszichológiát az alkalmazott pszichológia azon szakterületeként definiálják, amelynek célja „*az emberi viselkedés tanulmányozása a munkával, illetve a munkaszervezettel összefüggésben*” (Drenth et al., 1998).

A szerzők kifejtik, hogy a fenti definícióban „*viselkedés*” kifejezés jelentését nem korlátozzák a dolgozó embernek a csupán a munkavégzés során megfigyelhető magatartására, hanem tágan értelmezve, kiterjesztik mindazokra a pszichológiai tényezőkre is, amelyek a munkával kapcsolatos emberi reakciókat befolyásolják (érzelmeik, attitűdök, motívumok, szokások stb.). Sőt, e fogalmat – a definíció kontextusában - úgy értelmezik, hogy az nem csupán az egyén viselkedését jelenti, hanem a csoport-viselkedést is magába foglalja. Hasonlóképpen, definíciójukban a „*munka*” fogalom sem csupán egy konkrét munkavégzést jelöl, hanem széles értelemben véve a szakmai pályát (beleértve még a pályaválasztást, vagy az esetleges munkanélküli periódust is) jelenti. A definíció arra is utal, hogy a munkavégzés mindig feltételez egy *szervezetet* (egy olyan társas rendszert, amely kereteket biztosít az emberek és feladatok allokációjához és irányításához), amelyben, vagy amely érdekében végzünk munkát.

A szerzők a munka- és szervezetpszichológia szakterületét egy olyan háromszög felületével jellemzik, amelynek három sarokpontja a következő: (a) egyéni- és csoportos viselkedés; (b) munkafeladat; (c) munkaszervezet. A munka- és szervezetpszichológia – mint tudomány és mint gyakorlat - e három tényező kapcsolatának, kölcsönhatásainak a tanulmányozására irányul. Attól függően, hogy ezen a kapcsolatrendszeren belül a vizsgálódás fókuszja elsősorban mire irányul – a szakma jelenkori európai felfogása szerint - a munka- és szervezetpszichológiát az alábbi három szakágra szokták felosztani:

1. **Munkapszichológia** (Work psychology): a munkafeladat (munkakör), a munkakörülmények és a munkavégzés (munkafolyamat) jellemzői, a munkatevékenység sajátosságai, annak eredménye és hatása a dolgozóra stb.
2. **Személyzeti pszichológia** (Personnel psychology): a „humán erőforrással” történő gazdálkodás valamennyi pszichológiai aspektusa, a munkaerő toborzásától, kiválasztásától és betanításától kezdődően, az alkalmazottak és vezetők karriermenedzselésén át, egészen a nyugdíjba menők speciális pszichológiai támogatásáig, beleértve a munka világában megnyilvánuló különféle rétegspecifikus problémák kezelését is.
3. **Szervezetpszichológia** (Organizational psychology): Főbb kulcsfogalmak: a vezetés, a döntéshozatal, a részvétel és az „empowerment”, a konfliktus, a

---

* A jelen tanulmány egyúttal a „Munka- és Szervezetpszichológiai Szakmai Protokoll” bevezető fejezetét is képezi.

hatalom, a szervezeti igazságosság, a szervezeti változás és szervezetfejlesztés, a szervezeti kultúra, a szervezeti tanulás stb.

A munka- és szervezetpszichológiai vizsgálódásnak különböző szintjeit szokták elkülöníteni, amely különbségtétel elsősorban módszertani szempontból fontos követelménye a kutatásnak. A vizsgálat és elemzés lehetséges szintjei – a növekvő komplexitás irányába haladva – a következők: (a) egyén, (b) munkafeladat, (c) csoport, (d) szervezet, (e) társadalmi környezet. Hozzá kell tenni, hogy az egyes szintek (illetve az egyes szintekről nyert empirikus adatok) világos szétválasztása gyakran nem lehetséges, amire tekintettel kell lenni az eredmények értelmezésénél.

A szakterület megjelölésére (legalábbis az európai gyakorlat szerint, beleértve a korábbi szocialista országoknak a rendszerváltást követően kialakult fogalomhasználatát is) manapság általánosan elfogadott fogalom a **munka- és szervezetpszichológia**, azaz „Work and Organizational Psychology”. Ugyanakkor, meg kell említeni, hogy történetileg a tudományterület megjelölésére – a némileg eltérő szakmai felfogásokra és kulturális különbözőségekre visszavezethetően - különböző elnevezések alakultak ki és ezek egy része ma is használatos, különösen a hagyományaikat erősebben védő egyes „kultúrkörökben”. Ezt illusztrálja a következőkben bemutatásra kerülő, táblázatos formában összegzett „etimológiai térkép”.

1. táblázat

A munka- és szervezetpszichológiai szakterület (illetve e szakterülethez szorosan kapcsolódó problémakörök vizsgálatával foglalkozó diszciplínák) megjelölésére használatos angol nyelvű megnevezések

(Forrás: Furnham, A.: The Psychology of Behaviour at Work. Psychology Press, 1997.)

Applied psychology – a pszichológiai alapkutatásokról származtatott elméletek és/vagy módszerek közvetlen alkalmazása.

Business psychology – munka- és szervezetpszichológia főként a menedzsment perspektívájából közelítve a problémákhoz.

Industrial psychology – a szakterület legrégebbi elnevezése, amely elsősorban a munka környezeti és fizikai feltételei felől közelített. Physical factors at work (human factors) → később és egyre általánosabban az „Ergonomics” kifejezés váltja fel.

I/O psychology – szinte kizárólag az USA-ban használatos elnevezés, amely a régebbi értelemben vett „Industrial psychology”-t kibővíti a szervezetpszichológia problémaköreivel.

Occupational psychology – Nagy-Britannia területén (és a volt gyarmatain) általánosan használatos „hagyományörző” megnevezése a munka és szervezetpszichológiai szakterületnek, még ma is.

Organizational behaviour (OB) – multidiszciplináris szakterület, amely a pszichológiából, a szociológiából és a menedzsment tudományokból átvett (kölcsonzott) elméletek és metodológiák ötvözete.

Organizational psychology – a szakterületnek a „Work and Organizational Psychology” elnevezés szinonimájaként használt megnevezése (főleg az angol-szász nyelvterületen), amely lefedi a „munka- és szervezetpszichológia” valamennyi problémakörét (lásd a British Psychological Society (1986) 12 szakterületi meghatározását). Elsősorban a pszichológusok használják (hangsúlyozva szakmai identitásukat), a nem pszichológusok inkább az OB elnevezést preferálják.

Vocational psychology – sajátos szakterület, amely elsődlegesen az ember-munka megfelelésre és a pályaválasztás, pálya- és karrier tanácsadás területeire fókuszál.

Work psychology – elsősorban az európai területen használatos elnevezés, amely különösen a Kelet-Európai régió országaiban volt általánosan elfogadott terminológia a gazdasági-társadalmi rendszerváltozásig.

Az alkalmazott pszichológia kompetencia-területét néhány európai ország szakmai-érdekképviseleti testülete „hivatalosan” is felosztja az egyes alkalmazott pszichológiai szakágak között. Ennek gyakorlati jelentősége főleg abban van, hogy az ilyen módon hivatalosan kijelölt kompetencia-területekre alapozzák a pszichológusok szakirányú továbbképzését (tanterveket, vizsgakövetelményeket, szupervízió melletti terepgyakorlatot). Ugyanakkor ez a felosztás iránymutatást is ad nem-pszichológus kívüljár számára, az egyes alkalmazott pszichológiai szakterületek felhasználói és potenciális kliensei felé.

Példaként az Európában talán a legnagyobb hagyományokkal rendelkező nemzeti pszichológiai szakmai testületnek- a *British Psychological Society*-nak a munka- és szervezetpszichológiának (vagyis a brit fogalomhasználat szerint „Occupational Psychology”-nak) alábbi 12 kompetencia-területre bontott felosztását ismertetjük a 2. táblázatban. (Hozzá kell tenni, hogy jelenleg már nem ez a „hivatalos felosztás”. Ugyanis a 2002-ben kiadott útmutató szerint („*Guidelines on Becoming a Chartered Occupational Psychologist*”) 8 témakörbe vonták össze a szakterület önálló műveléséhez nélkülözhetetlen kompetenciákat. (Mindez részletesen megtalálható a társaság honlapján: www.bps.org.uk). Hogy nem a legújabb felosztást mutatjuk be, annak kizárólag az az oka, hogy ezt a régebbi 12 pontos listát vettük alapul annál a 2001-ben elvégzett széles körű hazai felmérésnél, amelynek eredményeit a III. fejezetben fogjuk bemutatni.

2. táblázat

A munka- és szervezetpszichológia fő területei/feladatkörei a British Psychological Society (1986) felosztása szerint

(Forrás: Arnold, J. et al. *Work Psychology. Understanding Human Behaviour in the Workplace*. Pitman Publishing, 1995.)

Kompetencia-területek (BPS - felosztása szerint)	Kapcsolódó fogalmak (a szerző által kiegészítve a hazai értelmezés szerint)
1) Személyzet kiválasztás- és értékelés (Selection and assessment)	toborzás, pályaprofil, alkalmasságvizsgálat (interjúk, kérdőívek, tesztek, képességvizsgálatok, AC, stb.) beválás vizsgálata, kompetenciaelemzés
2) Képzés (Training)	tréning módszer, képességfejlesztés, kiképzés, továbbképzés, kommunikációs-, kapcsolatépítő-, asszertivitás-tréning, távoktatás, képzési igények vizsgálata, szervezeti tanulás

3) Teljesítmény értékelés (Performance appraisal)	munkatevékenység elemzése és értékelése, teljesítményértékelő rendszer bevezetése, visszajelzés, minősítés
4) Szervezetfejlesztés (Organizational change and development)	szervezeti diagnózis, szervezeti változás, -fejlődés, -átalakulás, szervezeti kultúra, akciókutatás
5) Ergonómia (Ergonomics, and equipment design)	a dolgozó és fizikai munkakörnyezete, munkaszervezés, „biztonság-hatékonyság-komfort”, ember-gép / ember-számítógép kapcsolat, munkahely- és munkaeszköz kialakítás
6) Pálya- és karrier tanácsadás (Career choice, development and counselling)	pályaválasztás, pályafejlődés, karrier-tervezés, karrier-tanácsadás, a munkahelyi szocializáció elősegítése
7) Szociális jártasság (Interpersonal skills)	személyközi kapcsolatok és készségek, munkahelyi szociálpszichológia
8) Esélyegyenlőség (Equal opportunities)	foglalkozási rehabilitáció, speciális rétegek a munkahelyeken, a fogyatékkal élők integrációja, akadálymentesítés
9) Foglalkozás egészségügy (Occupational safety and health)	mentálhigiéné, munkahelyi stressz, munkabiztonság, baleset, drog, dohányzás, munkahelyi egészségfejlesztés
10) Munkakör tervezés (Work design)	munkakör elemzés- és tervezés, munkaköri leírás
11) Attitűd vizsgálatok (Attitude surveys)	attitűd-mérés, munkaérték-vizsgálatok, kérdőívek
12) Elégedettség (Well-being and work)	munkahelyi elégedettség vizsgálata, a munka és a magánélet harmóniája

II. A munka- és szervezetpszichológia kutatásának, alkalmazásának és intézményrendszerének fejlődése Európában

Az európai munka- és szervezetpszichológiának az utóbbi két évtizedben - de különösen a 90-es években – jól megfigyelhető és jelentős mértékű fejlődését számos tény jelzi. Ezek közül emelünk ki csupán néhányat a következőkben:

- Az elmúlt két évtizedben nagyszabású nemzetközi kutatási projektek valósultak meg, amelyek keretében a szakma fejlődését meghatározó módon befolyásoló kutatói műhelyek alakultak ki és e kutatói közösségek által publikált kutatási eredmények és módszertani tapasztalatok jelentősen gazdagították a munka- és szervezetpszichológia tudományterületét. Ilyen kiemelkedő jelentőségű, széles körű nemzetközi együttműködés keretében megvalósított (illetve néhány esetben még jelenleg is folyó) projektek például a következők: *Industrial Democracy in Europe* (IDE); *The Meaning of Working* (MOW); *Work Socialisation of Youth* (WOSY); *Managers of Tomorrow* (MOT); *New Information Technology and Work* (NeTWork).

- 1980-ban megalakult a munka- és szervezetpszichológiai kutatások, valamint a szakemberképzés fejlesztése terén kiemelkedő szerepet betöltő szervezet, az ENOP (*European Network of Organizational and Work Psychologists*), amely eleinte csupán a

Nyugat-európai munkapszichológus professzorok hálózataként működött, de a nyolcvanas évek végétől fokozatosan az egész Európára kiterjesztette a hatókörét. Ma már Európa szinte minden országának munka- és szervezetpszichológus professzor képviselőit meghívták e közel 50 fős szakmai testületbe. Az ENOP évente szervezett tudományos szimpóziumai, workshop-jai és a tudományos együttműködést (különösen kelet-nyugat relációban) serkentő akciói, az összehangolt tantervfejlesztési és -harmonizációs törekvései kisugárzó hatásúak voltak és azok jelenleg is. A párizsi székhelyű ENOP - a francia *Maison des Sciences de L'Homme* alapítványon keresztül - számos tudományos és oktatási kezdeményezés szponzorálásával, szakmai programok társfinanszírozásával, valamint ösztöndíjak biztosításával stb. is jelentős hozzájárulást ad a szakma fejlődéséhez.

- 1981-ben 12 nemzeti pszichológiai társaság megalapította a *European Federation of Professional Psychologists' Associations* (EFPPA) nemzetközi szakmai szervezetet, amelynek fő célkitűzése a pszichológia gyakorlati alkalmazásának fejlesztése és módszertani harmonizációja, valamint a kapcsolatok megteremtése és fejlesztése volt a kutatás és az alkalmazás között, az egyes országok között, valamint a pszichológia és más szakterületek között. Az EFPÁ-nak (ahogy 2001 óta rövidítik a szervezet elnevezését) jelenleg már 31 nemzeti tagszervezete van (köztük jelentős számban a kelet-közép Európai régió országai is, beleértve hazánkat is) és az európai szervezet összességében mintegy 150.000 pszichológust képvisel. (Részletes információk a szervezetről a www.efpa.be honlapon olvashatók.)

- 1983-tól kezdődően Európában kétévenként szerveznek a munka-és szervezetpszichológia szakterületén működő akadémiai szféra és a gyakorló szakemberek számára közös, a szakmai-tudományos profilt teljes egészében átfogó, elméleti-módszertani vitafórumot, valamint a nemzetközi kutatási együttműködések kialakításának és fejlesztésének kereteit is biztosító konferenciákat: ("*European Conferences of Work and Organizational Psychology*") - Nijmegen, 1983; Aachen, 1985; Anvers, 1987; Cambridge, 1989; Rouen, 1991; Alicante, 1993; Győr, 1995; Verona, 1997; Helsinki 1999, Prága 2001, Lisszabon 2003).

- Az ENOP és vele együttműködő szakmai szervezetek és egyetemek olyan Európai Nyári Egyetemeket szerveznek fiatal (munka-és szervezetpszichológiai területre szakosodott) kutatók számára, amelynek a fókuszában az információs technológiák fejlesztésének és alkalmazásának pszichológiai kérdései állnak: ("*Graduate Summer School on New Information Technology and Work Psychology*": - Berlin, 1989; Tilburg, 1992; Budapest, 1997; Párizs, 2002; A nyári egyetemek résztvevőiből rendszerint tartósan együttműködő – területileg egész Európát behálózó – interdiszciplináris kutatói hálózatok alakulnak ki.

- A 90-es évek legelején megalakult - a munkapszichológus szakembereket és a nemzeti szakmai szervezeteket egyaránt magába integráló, hálózatszerűen működő - Európai munka- és szervezetpszichológiai szakmai szövetség, az EAWOP ("*European Association of Work and Organizational Psychology*").

- 1991-től a munkapszichológiai szakmának az IAAP (International Association of Applied Psychology) és az EAWOP által szponzorált, angol nyelvű tudományos/szakmai folyóirata van ("*European Journal of Work and Organizational Psychology*"), amely igyekszik mind a tudományos kutatók publikációs igényeit, mind pedig a gyakorló szakemberek információs igényeit magas színvonalon kielégíteni.

- A legnagyobb múltra visszatekinthető nemzetközi pszichológiai szervezet az 1920-ban megalakult Nemzetközi Alkalmazott Pszichológiai Társaság (IAAP), amelynek tagjai a világ 80 országából verbuválódnak. A 13 szekció közül a taglétszáma szerint is a legnagyobb és a tevékenységét illetően is a legkiterjedtebb a Szervezetpszichológiai Divízió. Az IAAP saját folyóirattal rendelkezik ("*Applied Psychology: An International Review*"), amely egyaránt

biztosít tudományos fórumot a kutatók számára, valamint lehetőséget a véleménycserére és elméleti/módszertani vitákra jelentős szakmai kérdésekben. Mind a folyóiratnak, mind a köréje tömörült szakmbergárdának jelentős befolyásoló és véleményformáló szerepe van az európai munka- és szervezetszichológia fejlődésére.

Tekintettel a terjedelmi korlátokra, a jelen fejezet csupán néhány – a szerző által különösen fontosnak tartott tény, illetve a szakmánk fejlődésére jelentős befolyást gyakorolt esemény – felvázolására szorítkozhatott. Azok számára, akik szakterületünk fejlődésének történetéről, jelenlegi helyzetéről és fejlődési trendjeiről - nemzetközi kitekintésben - szélesebb és mélyebb áttekintést szeretnének kapni, az alábbiakban egy bibliográfiai válogatást teszünk közre a szakma neves európai tudományos képviselőinek az elmúlt évtizedben publikált írásaiból.

Európai pszichológus professzorok nézetei a munka- és szervezetszichológia jelenlegi helyzetéről és fejlődési trendjeiről

(válogatás)

- De Keyser, V. (1997). A Comparative and Historical Approach to the Psychology of Work and Organizations in Europe. *Position paper presented at the Eighth European Congress on Work and Organizational Psychology. Verona, April 2-5, 1997.*
- De Wolff, C. J., Dachler, H. P., Hosking, D., Hurley, J., Toplis, J. (1991). An Invitation to Construct a Policy for 'The European Work and Organizational Psychologists'. *The European Work and Organizational Psychologist*, 1, 1-8.
- De Wolff, C. J., Hurley, J. (1994). The Changing Nature of the Profession of Work and Organizational Psychology: Overview of a Panel Discussion Study in Six European Countries. *The European Work and Organizational Psychologist*, 4, 343-353.
- De Wolff, C. J., Shimmin, S. (1994). Complexities and Choices: Work Psychology in Europe. *The European Work and Organizational Psychologist*, 4, 333-341.
- Drenth, P. J. D. (1996). Psychology of Work and Organizations: Scientific Inquiry and Professional Care. (Paper presented at the XXVI International Congress of Psychology, Montreal, August 16-21, 1996.)
- Drenth, P. J. D. et al.(eds) (1998) Handbook of Work and Organizational Psychology. Vol. 1. Introduction to Work and Organizational Psychology. Hove, Psychology Press Ltd.
- Lunt, I. (1998). Psychology in Europe: Developments, Challenges, and Opportunities. *European Psychologist*, Vol.3, No. 2, June 1998, 93-101.
- Peiró, J. M. (1990). Expected Developments in Work and Organizational Psychology in Europe in the Nineties. In: P.J. Drenth, J. A. Sergeant, & R. J. Takens (Eds.), *European Perspectives in Psychology* (vol. 3.), 21-35. Chichester: Wiley.
- Roe, A. R., Coetsier, P., Levy-Leboyer, C., Peiró J. M., & Wilpert, B. (1994). The Teaching of Work and Organisational Psychology in Europe: Towards the Development of a Reference Model. *The European Work and Organizational Psychologist*, 4, 355-365.
- Roe, R. A. (1995). The Future of Work and Organizational Psychology in Europe. A Radical Pluralist View. (*Invited address presented at the 7th European Congress on Work and Organizational Psychology, Győr, April 19-22, 1995.*)
- ten Horn, L. A. (1998). Insights Gained and Tasks Ahead: Discussion on the Role of Work and Organizational Psychology in the Transformation Process. In: ten Horn, L.A., Sverko, B., Zinovieva, I.L. (eds.) *Organizational Psychology and Transitional Processes*

in Central and Eastern Europe. (*Proceedings of a conference held in Dubrovnik Sept 30-Oct 3, 1998.*)

III. A munka- és szervezetpszichológia hazai helyzete (nemzetközi kitekintéssel), és a gyakorló pszichológusok szakmai jövőképe

E fejezetet elsősorban azokra az empirikus felmérések keretében szerzett tapasztalatokra alapozom, amelyeket a munka- és szervezetpszichológiai szakképzés keretében, az általam irányított vizsgálatokból szereztem, a szakképzésben résztvevő fiatal pszichológus gyakorló szakemberek közreműködésével, az 1995 és 2001 közötti időszakban.* A nemzetközi kitekintés céljából, valamint az európai helyzettel történő összehasonlíthatóság érdekében ugyancsak támaszkodom egy másik felmérés eredményeire is, amelyek egy holland és egy angol munka- és szervezetpszichológus professzornak (Charles de Wolff és Sylvia Shimmin) a 90-es évek elején végzett vizsgálataiból származnak. A saját vizsgálataink egy részében ugyanis az általuk alkalmazott módszert használtam fel.

Azok számára, akik a címben jelölt tárgykörben e csupán vázlatosnak szánt áttekintésnél részletesebb és mélyebb elemzésre kíváncsiak, a megjelenésük időrendi sorrendjében felsorolva, az alábbi publikációk elolvasását ajánlom:

Engländer Tibor (1974): Üzempszichológia. (Válogatott tanulmányok). Bevezetés. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest. 9-33. o.

Molnár Imre (1982): Munkapszichológia az iparban. Népszava Lap- és Könyvkiadó. Budapest.

Antalovits Miklós (1993): Az ergonómia a formálódó piacgazdaságban: új hatások, új kihívások. *Ergonómia* 1993/2, 1-6. o.

Gazdag Miklós (1993): Strukturális és tevékenységbeli változások a munkapszichológiában. *Ergonómia* 1993/3, 15-19. o.

Kiss György (1998): A munkalélektan története. Távközlési Munkalélektani és Üzemegészségügyi Egyesülés. Budapest.

Klein Sándor (1998): Munkapszichológia. (Hogyan tovább? Utószó helyett.) SHL Hungary Kft. Budapest. 817-831. o.

Antalovits Miklós (1999): Az alkalmazott pszichológia Magyarországon. *Alkalmazott pszichológia*. I/1. 5-13. o.

Gazdag Miklós (2001): Négy évtized fő tendenciái a magyar munka- és szervezetpszichológiában 1960-2000 között. In: Klein S.: Vezetés- és szervezetpszichológia. SHL Hungary Kft. Budapest. 627-649. o.

III/1. A munka- és szervezetpszichológia szakmai jövőképe Európában és hazánkban – felmérések tükrében

“A 90-es évek kritikus időszakot jelentenek a munka- és szervezetpszichológia számára. Ugyanis világozássá vált, hogy Európa egy fontos átmeneti periódusában van mind politikai,

---

* E vizsgálatok kivitelezésében és értékelésben nyújtott értékes segítségéért köszönettel tartozom Körtvély Emőkének.

gazdasági és társadalmi értelemben, valamint a tudományos fejlődés vonatkozásában is. Ezért lényeges feltárni e változások befolyását, várható következményeit az európai munka- és szervezetpszichológiára”- írták Charles de Wolff és Sylvia Shimmin a 90-es évek közepén a European Work and Organizational Psychologist c. folyóiratban publikált cikkükben, amelyben vezető pozícióban lévő munka- és szervezetpszichológus szakemberek körében végzett felméréseik eredményeit tették közzé (de Wolff, C. – Shimmin, S. 1994, p.331).

A fentiekben említett szerzők egy előzetes kutatás tapasztalatai alapján a munka- és szervezetpszichológia szakterület fejlődésének (illetve esetleges hanyatlásának) 7 lehetséges „forgatókönyvét” vázolták fel (lásd a 3. táblázatot). Egy kérdőíves felmérés keretében arra kértek fel Európa különböző országaiban dolgozó 30 vezető szakembert (a minta többsége a nyugat-európai országok egyetemeken munka- és szervezetpszichológiát oktató/kutató és egyben tanácsadó munkát is végző professzor volt), hogy 9 fokú skálán értékeljék azt, hogy milyen mértékben értenek egyet a szakma fejlődését leíró különböző értelmezésekkel („forgatókönyvekkel”). A 90-es évek elején elvégzett felmérés során a válaszadókat a szerzők arra kérték, hogy értékelésüket adják meg egyrészt *retrospektív módon*, azaz visszatekintve a mögöttük hagyott évtizedre (1980-90 közötti időszakra), másrészt *jövőkép formájában* is prognosztizálják a változásokat és azok hatótényezőit (előre tekintve 2000-ig).

A szakmai jövőképet illetően, továbbá ugyanilyen 9 fokú skálán történő értékelésre kérték fel a szakembereket arra vonatkozóan is, hogy milyen fejlődési lehetőségeket prognosztizálnak a munka- és szervezetpszichológia legfontosabbnak tartott alkalmazási területein az 1990-2000 közötti időszakban. A következő táblázatok összegzik az említett felmérés eredményeit.

3. táblázat

A munka- és szervezetpszichológia fejlődését leíró (lehetséges) „forgatókönyvek

Forrás: De Wolff, C. J., Shimmin, S. (1994). Complexities and Choices: Work Psychology in Europe. *The European Work and Organizational Psychologist*, 4, 333-341.

(Megjegyzés: A forgatókönyvekhez csatolt piktogram jelek (😊 😊 😊) a jelen írás szerzőjének a személyes kiegészítése, amelyekkel az egyes forgatókönyvek megvalósulásának a szakmai közösség részéről feltételezhető érzelmi fogadtatását kívánta előrevetíteni.)

Lehetséges „forgatókönyvek”	Értelmezés
Szabad mozgáster (Laissez faire) 😊	Mindenki számára teljes mértékben szabad mozgásteret -“zöld fényt”- biztosító helyzet, amelyet a piaci erők, az állami befolyásoló politikai hatások és a környezeti tényezők sztochasztikus kölcsönhatása jellemez.
Belülről jövő reform (Reform from within) 😊😊	A pszichológia egészén belül egy olyan átalakulási folyamat megy végbe, amelyben megnövekszik a munka- és szervezetpszichológia szakmai presztízse, és amely révén tágabb lehetőségek nyílnak e szakterület képviselői számára, hogy szakmájuk pozícióit erősítsék és speciális szakmai sajátosságait fejlesszék.

Multidiszciplináris keretek (Multidisciplinary approaches) 😊🌱	A munkapszichológia fejlődése tudomány- és szakmaközi (multidiszciplináris) együttműködési keretek között valósul meg.
A pszichológia mindenkié (Giving psychology away) 😞	A pszichológia népszerűsége tovább növekszik, ismeretanyaga - közérthető formában - széleskörűen elterjed. Ezen ismeretek birtokában a munkapszichológus szerepét bárki átveheti, aki a megszerzett pszichológiai tudását az emberi jólét érdekében kívánja hasznosítani.
Visszatérés a munkapszichológia tradicionálisan védett területeire (Retreat to protected areas) 😞🌱	A növekvő társadalmi–gazdasági kihívások, valamint a kliensek magas szintű elvárásai okozta stressz elől a munkapszichológusok visszavonulnak a pszichológiai laboratóriumok biztonságot nyújtó falai közé, és főleg kutatási tevékenységet folytatnak.
Visszafejlődés, elsorvadás (Withering away) 😞😞	A munkapszichológia fokozatosan elveszíti azt a pozícióját, hogy saját jogán, önálló diszciplínaként létezzon, miután megszűnik e szakterület jelentősége mindazok számára, akik a fennmaradásához és fejlődéséhez szükséges forrásokat biztosítják (diákok, kliensek, szakmai feladatokat rendelő és kutatási támogatásokat biztosító intézmények.)
Kiválás a pszichológiából (a munka- és szervezetpszichológia művelése más cégér mögött) (Opting out) 😊🌱	A munkapszichológusok elveszítik a pszichológiai tudományterülettel történő azonosulásukat, szakmai identitásuk „feloldódik”, amit az is jelez, hogy foglalkozásuk megjelöléseként olyan funkcionális elnevezéseket fognak használni mint, HR menedzser, vagy vezetés-fejlesztési tanácsadó, vagy szervezetfejlesztési szakember stb. valamint minimálisra korlátozzák kapcsolataikat a pszichológus szakmai közösséggel.

A felmérés során alkalmazott 9 fokozatú skála 1.- 3. fokozatai a felvázolt forgatókönyvek bekövetkezésével történő *egyértékes* különböző erősségeit jelezték (vagyis a válaszadók szerint 1.- 3. skálaértékekkel megjelölt a forgatókönyvek határozták meg a szakma alakulását a korábbi időszakban, vagy jelölik ki jövőbeli fejlődési pályáját, attól függően, hogy a felmérés retrospektív értékelésre, vagy jövőkép előrevetítésére irányult). A skála középső 4.- 6. fokozatai egy nagyjából semleges (neutrális) véleményt tükröztek, míg a 7.- 9. skála-fokozatok adtak differenciálási lehetőséget a válaszolóknak az adott forgatókönyvvel való *egy nem értésük* fokának a kinyilvánítására, azaz a forgatókönyv bekövetkezésének gyengébb, vagy erősebb elutasítására.

A következőkben bemutatásra kerülő táblázatokban a kérdőíves felmérés során adatokat – későbbi azonos célú és módszerű magyarországi felmérés eredményeivel történő könnyebb összehasonlíthatóság érdekében - %-os formában adjuk meg.

A munka- és szervezetpszichológiai szakterület európai fejlődésének retrospektív értékelése és jövőképe vezető európai szakemberek értékelésének tükrében (n=30)

	EU - retrospektív értékelés 1980-90			EU - jövőkép 1990-2000		
	Egyetért (1-3)	Semleges (4-6)	Nem (7-9)	Egyetért (1-3)	Semleges (4-6)	Nem (7-9)
A lehetséges „forgatókönyvek” 😊	57	26	17	30	30	40
Belülről jövő reform 😊😊	30	40	30	57	35	8
Multidiszciplináris keretek 😊😊	22	70	8	74	22	4
A pszichológia mindenkié 😊😊	22	56	22	30	53	17
Visszavonulás a laboratóriumba 😞😞	13	30	57	17	22	61
Elsorvadás 😞😞😞	26	30	44	17	22	61
Kiválás a pszichológiából 😊😊	8	44	48	12	44	44

A felmérés tapasztalatai azt mutatják, a szakemberek véleménye szerint a 80 –as években a szakma fejlődését többé-kevésbé egy sztochasztikus folyamat jellemezte, amelyben a piaci hatások szabad érvényesülése dominált, viszont a 90-es évtizedre vonatkozóan már jellemzően a szakma belülről induló megújulását és főként a multidiszciplináris szemléletmód jelentős megerősödését és a szakma ilyen keretek közötti művelését valószínűsítették. Amint a két időszakra vonatkozó adatok összehasonlításából látható, a szakemberek jövőképe optimistább volt a megelőző évtizedre vonatkozó értékelésüknél, vagyis a vezető szakemberek csoportja szakma jövője szempontjából pozitívabb forgatókönyvek bekövetkezését tartotta valószínűbbnek és nagyobb arányban utasította el a negatív érzelmi hatásokkal jellemezhető scenáriók megvalósulásának lehetőségét.

Ugyanennek a felmérésnek a szakmai jövőkép prognosztizálására vonatkozó részét, (anonim módon) elvégeztük hazánkban is három alkalommal (1995-ben, 1998-ban és 2001-ben) a munka- és szervezetpszichológiai szakképzés keretében tanuló – átlagosan 2-4 éves szakmai gyakorlattal rendelkező - fiatal szakemberek csoportjaival. A felmérés eredményeiből először az európai és a magyarországi szakmai jövőkép összehasonlítását mutatjuk be, amelyhez a magyarországi adatokat a 2001-ben - 39 fős mintával- elvégzett felmérés szolgáltatta. Az eredeti (EU) és a hazai felmérésben a szakmai jövőkép prognosztizálását különböző időszakra vonatkozóan végezték el a vizsgálatba bevont szakemberek. Az összehasonlíthatóság szempontjából azonban ez a 10 éves eltérés – úgy véljük- még megengedhető, mert talán nem

tévedünk abban, ha legalább ilyen mértékű az elmaradását feltételezzük a hazai helyzetnek Európa fejlettebb országaira jellemző szakmai praxisától.

5. táblázat

Európai és magyarországi munka- és szervezetpszichológus szakemberek szakmai jövőképe

A lehetséges „forgatókönyvek”	EU jövőkép (n=30) 1990-2000			Magyarországi jövőkép (n=39) 2000-2010		
	Egyetért (1-3)	Semleges (4-6)	Nem (7-9)	Egyetért (1-3)	Semleges (4-6)	Nem (7-9)
Laissez faire ☺	30	30	40	49	20	31
Belülről jövő reform ☺☺	57	35	8	51	31	18
Multidiszciplináris keretek ☺☺	74	22	4	64	23	13
A pszichológia mindenkié ☺☺	30	53	17	15	39	46
Visszavonulás a laboratóriumba ☹☹	17	22	61	8	23	69
Elsorvadás ☹☹☹	17	22	61	2	13	85
Kiválás a pszichológiából ☺☺	12	44	44	74	8	18

A két táblázatrészben bemutatott adatok összehasonlítása alapján látható, hogy a szakma 2000-2010 közötti fejlődésére felvázolt hazai jövőkép legalább két lényeges dologban különbözik az európai szakembereknek a korábbi évtizedre vonatkozó előrejelzésétől.

A fő különbségek a következők: (1) a szakma fejlődésében a hazai szakemberek erőteljesebb befolyást jósolnak a piaci hatásoknak és különösen a „szakma más cégér alatt” történő művelésének (nálunk 74%, szemben az EU 12 %-ával!). Amíg ez a forgatókönyv valószínűsítése az EU-s szakemberek értékelésében az utolsó helyre szorult, Magyarországon a legvalószínűbbnek tartott fejlődési lehetőségként jelenik meg. (2) A szakma jövőjére és társadalmi hasznosságára vonatkozó egyértelműen negatív forgatókönyvek elutasítása – „elsorvadás”, vagy „visszavonulás a laboratóriumok védett falai közé” - a magyarországi felmérésben sokkal erőteljesebb, mint az EU-s felmérésben résztvevőknél volt.

A következő táblázatban a munka- és szervezetpszichológia alkalmazási területek jelentőségét vetjük össze az EU-s szakemberek és a hazai szakemberek megítélésének fényében. A felmérés ezen része arra irányult, hogy a szakemberek hogyan prognosztizálják a munka- és szervezetpszichológia alkalmazása iránti társadalmi-gazdasági igények megnyilvánulását az elkövetkező évtizedben, a szakterület előre megnevezett főbb alkalmazási területein. Az összehasonlítás „szépséghibája” ismét a 10 éves időbeni elcsúszás, azonban ismét menti ezt a

módszertani hibát az a körülmény, hogy legalább ilyen mértékű lemaradásban van hazánk társadalmi-gazdasági fejlettség tekintetében is a nyugati országok mögött.

6. táblázat

A társadalmi-gazdasági igények prognosztizálására alapozva, a munka- és szervezetpszichológia kiemelt alkalmazási területeinek jelentősége hogyan változik a következő évtizedben?

	EU-s szakemberek (n=30) előrejelzése (%) 1990-2000			Magyarországi szakemberek (n=39) előrejelzése (%) 2000-2010		
	Nő (1-3)	Nem változik (4-6)	Csökken (7-9)	Nő (1-3)	Nem változik (4-6)	Csökken (7-9)
Az alkalmazási terület jelentősége a társadalmi-gazdasági igények alapján						
Stressz vizsgálatok	63	37	0	57	38	5
Képzés	58	29	13	87	13	0
Info-kommunikációs technológiák (ICT) alk.	54	33	13	95	5	0
Kiválasztás	38	58	4	79	21	0
Tesztek kidolgozása	38	58	4	46	44	10
Tanácsadás	38	58	4	64	26	10
Munkakör-tervezés	33	54	13	62	28	10
Szervezeti vizsgálatok	35	61	4	69	26	5
Munkacsoportok	30	57	13	62	33	5
Szervezetfejlesztés	33	48	19	95	5	0
Ergonómia	25	50	25	44	44	12
Elégedettségi vizsgálatok	16	71	13	49	41	10

A táblázat két felének (EU - Magyarország) összehasonlításából jól látható, hogy a hazai szakemberek összességében sokkal optimistábbak a nyugati szakembereknél abban a tekintetben, hogy a társadalmi-gazdasági helyzet milyen mértékben igényli a munka- és szervezetpszichológia különböző lehetőségeinek alkalmazását. Különösen kiemelkedik a hazai szakemberek előrejelzéséből két „csokor”. Nevezetesen: (1) a korszerű *info-kommunikációs technikák alkalmazásának* elterjedésével összefüggő pszichológiai feladatok és - legalábbis részben ezzel összefüggésben - a *kiválasztás* és a *képzés*; (2) a

munkaszervezetekkel összefüggő vizsgálatok és a *szervezetfejlesztés*. Érdekes, hogy ez utóbbi szakterület a nyugati szakemberek véleménye szerint inkább visszaszorul, míg hazánkban a szakemberek a szakmai portfólió egyik „slágereként” prognosztizálják. Az EU felmérés kiemelt területei az *info-kommunikációs technológiákkal* kapcsolatos pszichológiai feladatok és szintén logikailag hozzákapcsolhatjuk a másik még relatíve kiemelt két területet a *stressz kutatást* és a *képzést*.

A következő két táblázat az előzőekben már tárgyalt „forgatókönyvek” és az alkalmazási területek prognosztizálásának az időbeni alakulásáról ad (kis elemszám miatt csupán tájékoztató) képet. A táblázatok celláiban a 9 fokú skálán jelzett válaszok csoportra vonatkoztatott átlagértékeit tüntettük fel. (Minél kisebb a számérték annál nagyobb az egyetértés a 7. táblázatban, illetve annál nagyobb esélyt adnak az adott alkalmazási terület fejlődésének.) A három időpontban készített „pillanatfelvétel” mintegy 6-7 éves időtávlatra felöleli a Magyarországon bekövetkezett gazdasági-társadalmi változás „második félidejét”. A kis minta-elemszámok miatt statisztikai elemzést nem végeztünk, de az adatokból egyértelműen kivilágnak a preferált „forgatókönyvek” (7. táblázat), valamint a leginkább elvárt alkalmazási igények is (8. táblázat).

7. táblázat

A munkapszichológia fejlődési trendjei, a munka-és szervezetpszichológus szakképzés hallgatói szerint

Az értékelés 9 fokozatú skálán történt:
1-2-3= egyetért; 4-5-6=bizonytalan; 7-8-9=nem ért egyet

Fejlődési „forgatókönyvek”	1995 (n=15)	1998 (n=27)	2001 (n=39)
1. „Zöld út” mindenkinek (piaci hatások)	4,7	4,6	4,4
2. Belülről jövő reform (szakmai identitás)	3,9	3,3	4,1
3. Multidiszciplináris keretek (alkalmazási igények)	2,9	4,2	3,6
4. (Munka)pszichológia mindenkinek	5,8	5,8	5,8
5. Visszatérés a munkapszichológia tradicionálisan védett területeire	8,0	7,0	6,9
6. Visszafejlődés, elsorvadás (nincs gazdasági - társadalmi haszna a munkapszichológiának)	8,1	8,0	7,8
7. Kiválás a pszichológiából (a munkapszichológia más cégér mögött)	4,3	4,9	3,3

Az alkalmazási területek várható alakulása az elkövetkező évtizedben, a munka-és szervezetpszichológus szakképzés hallgatói szerint

Az értékelés 9 fokozatú skálán történt:
1-2-3= növekszik; 4-5-6=változatlan; 7-8-9=csökken

Alkalmazási terület	1995 (n=15)	1998 (n=27)	2001 (n=39)
Stressz-kutatás	2,6	3,0	3,2
Képzés, átképzés	2,2	2,9	2,6
Információs technikák alkalmazása	2,1	2,1	1,8
Munkaerő kiválasztása és elhelyezése	2,8	3,1	2,5
Tesztek fejlesztése és alkalmazása	2,5	3,8	4,0
Tanácsadás	2,4	3,3	3,4
Munkakör értékelés és tervezés	3,9	4,6	3,3
Munkaszervezetek elemzése	2,3	3,3	3,1
Csoportok	3,4	3,6	3,5
Szervezetfejlesztés	1,9	2,6	2,1
Ergonómia	4,7	3,7	4,0
Elégedettségi vizsgálatok	3,9	4,1	3,8

**II/2. A munka- és szervezetpszichológia alkalmazása az ezredforduló Magyarországon -
32 esettanulmány tapasztalatainak összegzése alapján**

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen folyó posztgraduális munka- és szervezetpszichológia szakképzés keretében – a hallgatóink értékes közreműködésével - 2000-ben összesen 32 hazai intézményre kiterjesztett felmérést végeztünk a munka- és szervezetpszichológia alkalmazásának helyzetéről. A felmérésbe bevont 32 szervezet megoszlása az alábbi volt:

- **fegyveres szervezetek** (honvédség, határőrség, rendőrség, őrző-védő cégek; a

rész minta jellemzően költségvetési finanszírozású nagy szervezetekből tevődött össze – összesen **6** eset

- **ipari termelő szervezetek** (informatika, vegyipar, gyógyszeripar, bútóripár; a rész minta jellemzően vegyes tulajdonú, többségükben multinacionális nagyvállalatból állt) – összesen **8** eset

- **a szolgáltató szektorba tartozó szervezetek** (bank, biztosítók, tanácsadó cégek, marketing cégek, oktatási intézmények, munkaerőpiaci szolgáltató intézmények stb.; ennek a rész mintának a megoszlása fele-fele arányban költségvetési intézmény, illetve profitorientált vállalkozás volt) – összesen **18** eset

A felmérés eredményeinek ismertetés előtt fontos kiemelni azt, hogy a 32 szervezetből álló mintán elvégzett elemzés és az adatok összesítése – bár kétségtelenül ad egy keresztmetszeti képet arról, hogy milyen mértékben van jelen, és milyen szerepet tölt be a munka- és szervezetpszichológia a mai társadalmi-gazdasági életben – nem tekinthető reprezentatív vizsgálatnak.

A felmérés során strukturált interjút vettünk fel az adott intézmény humánpolitikai vezetőjével, valamint az intézményben dolgozó a munkapszichológussal (ahol ilyen szakembert nem alkalmaztak, ott a humánpolitikai feladatokat ellátó szakemberrel). A felmérés során nyert tapasztalatokból és sokrétű információhalmazból, a jelen tanulmányban csak néhány – a hazai helyzet általános jellemzésére alkalmasnak vélt – összesített adatot mutatunk be az alábbiakban.

A vezetői interjúk összesített adataiból kirajzolódó képet mutatja be a 9. táblázat, a pszichológusok (vagy a humánpolitikai feladatokat ellátó szakemberek) véleményének összesítését pedig a 10. táblázat tartalmazza.

9. táblázat

A munka- és szervezetpszichológia alkalmazására jellemző adatok – vezetői nézőpontból

A szervezet típusa:	Fegyveres	Termelő	Szolgáltató
A szervezeten belül foglalkoztatnak-e pszichológust?	Jellemzően igen (66 %)	Jellemzően nem (9 %)	Fele-fele arányban (50 %) igen és nem
A szervezeten belül felmerülő pszichológiai feladatok finanszírozására fordítható források nagysága.	Jellemzően kevés (66%)	Elegendő (43 %) Kevés (14 %) Nincs adat (43 %)	Elegendő (47 %) Kevés (35 %) Nincs adat (18 %)
A pszichológusok munkájának hasznossága a vezetők megítélése szerint.	Közepesen hasznos	Nagyon hasznos (29 %) Közepesen hasznos (29 %) Nincs adat (42%)	Nagyon hasznos (71 %) Közepesen hasznos (24 %) Nincs adat (5 %)

**A munka- és szervezetpszichológia alkalmazására jellemző adatok – a pszichológus
(vagy humánpolitikai szakember) nézőpontjából**

A szervezet típusa:	Fegyveres	Termelő	Szolgáltató
A feladatai ellátásához kapott szakmai kiképzést megfelelőnek tartja-e?	Kevésnek tartja (66 %)	Elégedett vele (58 %)	Elégedett vele (47 %) Nagyon elégedett vele (24 %)
Igényelne-e több szakmai képzést?	Igen , feltétlenül (100 %)	Jellemzően nem (csak 14 %-a igen)	Jellemzően nem (csak 12 %-a igen)
Milyen mértékű az önállósága a munkájában? <i>négy fokú skála (0-3)</i>	Alacsony (átlag=1,33)	Magas (átlag=2,43)	Közepes (átlag=1,95)
Milyen mértékű a befolyása a fontos szervezeti döntésekre? <i>négy fokú skála (0-3)</i>	Nagyon alacsony (átlag=1,33)	Közepes (átlag=1,55)	Alacsony (átlag=1,18)
Az elégedettségének mértéke a munka tárgyi feltételeivel? <i>négy fokú skála (0-3)</i>	Alacsony (átlag=1,20)	Magas (átlag=2,29)	Magas (átlag=2,41)

A fenti két táblázat adataiból levonható az az általános következtetés, hogy a fegyveres szervezetek keretében dolgozó pszichológusoknak – a másik két szektorhoz viszonyítva – jóval nehezebb körülmények között, szerényebb lehetőségek, továbbá kisebb önállóság és támogatás biztosítása mellett kell megfelelniük a növekvő szakmai kihívásoknak.

Az is jellemző különbség, hogy a szolgáltató szektorban - az ipari termelő szervezetekkel összevetve – sokkal nagyobb arányban alkalmaznak pszichológusokat, és ebben a szektorban vívtak ki a pszichológusok legnagyobb szakmai elismerést a vezetéstől. Ugyanakkor a pszichológusok (és a humánpolitikai feladatokat ellátó szakemberek) szemszögéből nézve, az eredményes munkához szükséges tárgyi- és szervezeti feltételek legjobban az ipari termelő szervezetek (vizsgált részmintában döntően multinacionális cégek) esetében biztosítottak.

A vizsgálat keretében felvett interjúk során - a munka- és szervezetpszichológia kompetencia-területeinek a 2. táblázatban ismertetett BPS szerinti felosztását alkalmazva- felmértük azt is, hogy az adott intézményben milyen jelentőséget tulajdonítanak az egyes alkalmazási területeknek (és a humánpolitikai tevékenység keretében milyen gyakorisággal jelennek meg ezek a feladatok). E felméréshez a következő 4 fokozatú skálát alkalmaztuk:

0= egyáltalán nem jelentős, nem folyik ilyen tevékenység; 1= kis mértékben fontos, ritkán fordul elő; 2= jelentős és viszonylag gyakran végzett tevékenység; 3= nagyon jelentős, rendszeresen végzett tevékenység.

Minden intézményben kikértük a vezető és a munkapszichológus (vagy a humánpolitikai szakember) véleményét. A kapott eredményeket intézménytípusonként átlagoltuk. Az így

nyert értékeket a 11. táblázatban összegeztük. A 0-3 skálán elhelyezkedő fontossági/gyakorisági mutatók az összes válaszok átlagát jelentik (tehát a vezetők és szakemberek válaszait együttesen). A három **legmagasabb pontszámot** elért alkalmazási területet vastagon szedett betű emeli ki, a *három legalacsonyabbat* pedig dőlt betű. A táblázatban az átlagértékek mellett a vélemények szórását is feltüntettük.

A táblázat adataiból különösebb magyarázat nélkül is jól kiolvashatók, hogy melyek ma gazdaságunkban a preferált és a leginkább „elhanyagolt” munka- és szervezetpszichológiai alkalmazási területek.

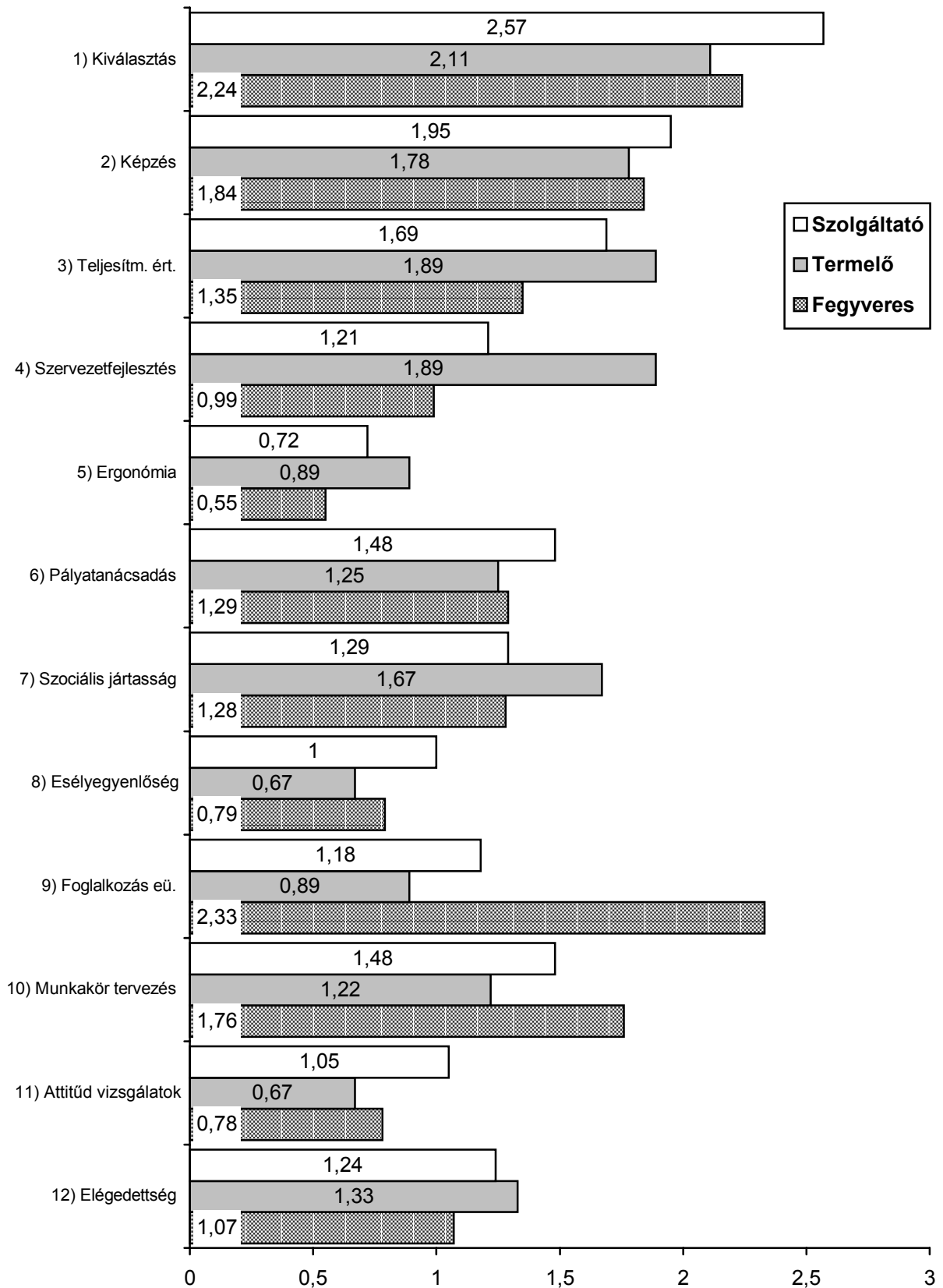
11. táblázat

A különböző típusú szervezeteknél a munka- és szervezetpszichológiai feladatok jelentősége

Összesített adatok ($\bar{x}$ = átlag, 0-3 skálán; s = szórás)						
Szervezet típusa:	Fegyveres		Termelő		Szolgáltató	
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s
<i>Tevékenység- és feladatkör</i>						
1) Személyzet kiválasztás- és értékelés	2,24	0,80	2,11	0,93	2,57	0,62
2) Képzés	1,84	0,77	1,78	1,30	1,95	0,91
3) Teljesítmény értékelés	1,35	0,93	1,89	1,45	1,69	1,21
4) Szervezetfejlesztés	0,99	0,88	1,89	0,93	1,21	0,89
5) Ergonómia	<i>0,55</i>	0,50	<i>0,89</i>	0,93	<i>0,72</i>	0,84
6) Pályatanácsadás	1,29	0,83	1,25	0,89	1,48	0,73
7) Szociális jártasság	1,28	0,73	1,67	1,00	1,29	1,01
8) Esélyegyenlőség	<i>0,79</i>	0,70	<i>0,67</i>	0,71	<i>1,00</i>	1,14
9) Foglalkozás egészségügy	2,33	0,86	0,89	0,60	1,18	0,98
10) Munkakör tervezés	1,76	1,01	1,22	1,20	1,48	1,06
11) Attitűd vizsgálatok	<i>0,78</i>	0,42	<i>0,67</i>	0,87	<i>1,05</i>	0,95
12) Elégedettség	1,07	0,83	1,33	1,12	1,24	0,97

(Az eredmények szemléletesebb ábrázolása – az egyes szektorok közötti hasonlóságok és különbségek kidomborítása - érdekében a táblázat adatait a következő oldalon grafikusán is bemutatjuk.)

A különböző típusú szervezeteknél a munka- és szervezetpszichológiai feladatok jelentősége

IV. Összefoglaló tézisek a munka- és szervezetpszichológia hazai helyzetéről

1. A munka- és szervezetpszichológia társadalmi-gazdasági elfogadottsága, beágyazottsága

a./ Hazánkban a munka- és szervezetpszichológia iránti alkalmazási igények az utóbbi tíz évben folyamatosan növekednek. (Ez a jelenség különösen a fegyveres szervezetekre – ezen belül is főleg a honvédség, rendőrség, határőrség, büntetés-végrehajtás intézményrendszere - jellemző, továbbá a növekvő igény általában a szolgáltatási szektorban, valamint a hazánkban megtelepedett multinacionális cégeknél figyelhető meg.)

b./ A munka- és szervezetpszichológusok számára a munkaerőpiaci helyzet tartósan kedvező. Minden munkapszichológus rövid időn belül el tud helyezkedni a szakmájában, alkalmazottként vagy vállalkozóként (keresleti piac van). A jövedelmi viszonyok – más alkalmazott pszichológiai területekhez viszonyítva – jók. Részben ezzel is magyarázható a más alkalmazott pszichológiai szakterületekről (elsősorban a klinikumból) a növekvő arányú migráció a „munka világába”.

c./ A társadalomban továbbra is él az előítélet a pszichológussal szemben. Ez a jelenség a munkapszichológia világában is tetten érhető. Elég gyakori eset az, hogy bár munkapszichológust foglalkoztatnak olyan feladatok elvégzésére, amelyek valóban ilyen szakmai kompetenciát igényelnek, azonban a munkakör elnevezésében a pszichológus kifejezés nem szerepel. A munkapszichológus sok esetben csak a huzamosan végzett eredményes munkájával tudja eloszlatni a pszichológus szakmához tapadt negatív előítéletet és „kiérdemelni” azt, hogy munkaköri besorolásában is megjelenjen a pszichológus név.

d./ Egyes piaci területeken (HRM, vezetői tanácsadás, tréningek, szervezetfejlesztés, stb.) éles versenyhelyzet alakult ki más szakmák képviselőivel (főleg közgazdasági és humán végzettségű szakemberekkel). E versenyben reális esélye csak azoknak a pszichológusoknak van, akik szakmai identitásuk megőrzése mellett, önképzés, vagy szervezett képzés keretében pótolják a közgazdasági, jogi, menedzsment, informatikai stb. szakterületeken meglévő jelentős (az e szakterületekre vonatkozó szemléletmódban, ismeretekben, készségekben megmutató) hiányosságukat.

2. A munka- és szervezetpszichológia gyakorlati alkalmazása

a./ A szakma gyakorlati alkalmazására jellemző az, hogy a munka- és szervezetpszichológia kompetencia-határai egyre szélesednek. A munkapszichológus szakemberek napi munkafeladataik során számos olyan kihívással szembesülnek, amelyek eredményes megoldásához már nem elegendő a munka- és szervezetpszichológia „tradicionális” ismereteinek és módszereinek az alkalmazása.

b./ A munka világában a pszichológiai tudás (kompetencia) piaci „értékesítése” változatlanul interdiszciplináris keretekben és más szakemberekkel történő együttműködés keretében a leghatékonyabb.

c./ A munkapszichológusnak – a munkáltatója felé, vagy a megrendelő számára - meggyőzően kell bizonyítania munkája gyakorlati jelentőségét. A gyakorlati hasznosság - főleg a versenyszférában – döntő szempont a munka- és szervezetpszichológia be- és elfogadásához.

d./ Az utóbbi évtizedben a munka- és szervezetpszichológia fő alkalmazási területei a következők: személyzet- és vezető kiválasztás, különböző fejlesztő tréningek tartása, vezetői tanácsadás, különböző szervezetpszichológiai feladatok megoldása.

e./ A gyakorlati feladatok megoldásához szükséges módszertan fejlesztése (főleg az alkalmazott vizsgálati módszerek frissessége, a külföldről átvett módszerek adaptálása és „testreszabása”, jogtisztasága) és egyes módszerek alkalmazásának metodológiai korrektsége, változatlanul problematikus területe a szakmának.

3. Kutatás, fejlesztés

a./ Sajnos a kutatási szférában a munka- és szervezetpszichológia területén (mind az intézményi háttér, mind a pénzügyi és személyi feltételek terén) hosszú idő óta stagnálás, sőt egyes területeken visszafejlődés tapasztalható. A tudományos szakember utánpótlás a szakterületen rendkívül alacsony.

b./ Munka- és szervezetpszichológia terén – az alkalmazott pszichológia más ágaihoz viszonyítva is – nagyon kevés tudományos közlemény, publikáció jelenik meg. A nemzetközi tudományos közéletben pedig alig vagyunk jelen.

4. Oktatás, képzés, továbbképzés

a./ Hazánkban hat egyetemi képzőhelyen folyik pszichológus alapképzés. Sajnos jelenleg egyetlen intézmény tantervében sincs azonban olyan munka- és szervezetpszichológiai specializáció, amely kellő orientációt és megfelelő elméleti- és módszertani alapot adna a szakirányú továbbképzéshez. Az alapképzés keretében nagyon alacsony a gyakorlati képzés aránya (különösen nemzetközi mércével mérve), a hallgatók tanulmányaik során csak esetlegesen kerülnek olyan helyzetbe, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezhessenek a munka világából. Mindezek ellenére a munka és szervezetpszichológia iránt a pszichológus hallgatók érdeklődése jelentős, és növekvő mértékű.

b./ A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen 1986-tól megújított tartalmú, öt szemeszteres tantervvel, kreditrendszerű képzés keretében folyik a munka- és szervezetpszichológiai szakképzés. Az új rendszerű szakirányú továbbképzésben diplomát szerzett munka- és szervezetpszichológiai szakemberek száma már meghaladja a százat. Közülük mintegy 55% szervezetpszichológiai, 40% munkapszichológiai 5% közlekedépszichológiai specializáció keretében szerezte meg a szakpszichológusi diplomát.

c./ Szervezett doktori (PhD) képzés keretében – a munka- és szervezetpszichológia tudományterületén – ezidáig csupán néhány fő szerzett doktori fokozatot. Iskolarendszerű képzésen kívül folyó szervezett szakmai továbbképzés a munka- és szervezetpszichológia területén – néhány módszerspecifikus képzés kivételével – nincs.

5. Hazai és nemzetközi szakmai együttműködés

a./ A szakmában a gazdasági-társadalmi rendszerváltást követően új generáció(k) jelentek meg, de sajnálatosan sem az egyes generációk között, sem az új fiatal szakember generáción belül nincs szervezett kapcsolat és érdemi szakmai kooperáció.

b./ A szakmában a 80-as évektől működő, legjelentősebb szervező, koordináló erőt képviselő testület – a Munkalélektani Koordináló Tanács (MLKT) 2001 óta gyakorlatilag nem működik. Jogi értelemben e testület nem szűnt meg (csak „lebeg”), miután a

felügyeleti szerve nem működteti. Az MLKT működésének, valamint az általa kezelt forrásoknak a hiánya súlyos gondot jelent a szakmában.

c./ A Magyar Pszichológia Társaságnak (és ezen belül a Munkalélektani Szekciónak) nincs érdemi kapcsolata a gyakorló pszichológusokat tömörítő európai szakmai szervezettel (EPFA-val). Jóllehet a nemzetközi szakmai vérkeringésbe történő bekapcsolódásunk – a hamarosan bevezetésre kerülő EU pszichológus diploma, az EU csatlakozás miatti nagyobb mobilitás igénye és lehetősége, valamint az új szakmai kihívásoknak való megfelelés stb. - miatt is rendkívül fontos lenne.

***